

Prästerna och folket

Ur boken Vargatider på Stångenäset

Utgiven 1965 av Sven Rydstrand

I äldre tider förekom inte sällan processer emellan prästerna och allmogen. Dessa strider kunde ofta gälla prästgårdarna och dess bebyggelse, men det kunde också hända att man tvistade om lönerna eller om dåliga stängsel för kreaturen eller om kvarnar och vattenfall. Dessutom förekom det även, att prästerna åtalade personer, som arbetat på söndagarna och inte gått till kyrkan eller gått olagligen till nattvarden. Alla dessa protokoll ger ofta goda bilder ur folklivet och är därför intressanta och värdefulla dokument. Vi skall här återge några.

Under ett trettiootal år med början på 1690-talet tvistade åborna på Broberg med prästerskapet i Bro angående några hagar vid Nordängen och en fägata, som prästerna brukade, men som egentligen hörde till Broberg. Områdena var skänkta av Rosenkrantzarna till någon präst en gång i tiden, men det var inte meningen att de för all framtid skulle tillhöra prästgården. Först på amiral Strömstiernas tid år 1721 och på hans initiativ blev dessa hagar åter lagda under Broberg. Vid tinget på Mellby år 1696 den 15 februari förekommer ärendet, och därifrån finns följande protokoll:

"Pehr Bryngelsson, Oluf Jonsson och Pehr Jonsson i Broberg hava efter laga stämning att tilltala Prästegården i Bro angående ett stycke mark, som för lång tid sedan.

1: mo är beviljat av de Rosenkrantzarnas ombudsman, Jöns Gregersson, att därunder brukas. Vad rätt han hade därtill, lämnar de i rättens omdöme.

2: do. Är samma markstycke och fägata inne uti alla tre Brobergs gårdars landskyld och räntor årligen inbegripna.

3: tio. Blev av den siste ombudsmannen vid lagmansrätten den 15 februari 1619 begärt att det samma stycke mark måtte komma under Broberg igen, vårfore

4:0 lagmansrätten tilldömde Prästegården ej någon egendom och följd därpå att hava, utan Rosenkrantzarna ville det vidare under Prästegården förinna.

5:0 Förfråga de sig om uti Prästegården kunde finnas något kraftigt skäl av Rosenkrantzarna sedan lagmansdomen, att de sedan beviljat det från Broberg.

6:0 Påstår eljest att allt annat som är olagligt gjort, är orätt gjort, och en var bör stå för sin dom och vinning.

7:0 Desslikes, att allt olaga lång är som ofång.

8. Hava de varit i Prästegården den 11 oktober år 1695 och begärt förlikning och begärt att få se om där lunnas något kraftigt skäl emot, men de kunde icke se något därav, utan.

9. Kyrkoherden hade dem svarat att han det ej mera aktar än det lilla barn, som går på golvet.

10. Förmodandes, att en var som känner Brobergs gårdars egendom, att de ej göra skäl för mer än tre gårdar, och att Kongl. Majts vilja är att de bör söka sin rätt, de så väl som andra undersåtar, helst de äro av ofri frälse natur och ingen försvar annan hava än Kongl. Maj:t och dess domhavande.

Häremot inlades konsistorie brev uti Göteborg till rätten skrivet den 6 februari sistlidn., därvid konsistorium skrivit, att det ej finner sig vara befogat att "Contestera Litern" angående Prästegårdens ägor med Pehr Bryngelsson och hans "adharenter" för följande skäl:

1. Hava dessa ägor av urminnes tider legat under Prästegården Bro, och kan aldrig bevisas att de varit brukade under Broberg eller ditfört.

2. Är Pehr Bryngelsson ej bördeman till Broberg utan allenast förpantare därav, som för 7 eller 8 år sedan skedde icke av herrar Rosenkrantzar, som rätta bördemän äro, utan av andra. Ty synes konsistorium underligt, att de som förpantare äro, taga sig den dristiga sak att kvälja urminnes hävden och rubba kronans urgamla egendom, som man okvalt besuttit.

Fördenskull kan konsistorium intet nödigt finna för denna gången sända någon konsistorialem, som denna saken sig åtager, utan Pehr Bryngelsson måste först legitimera sin aktion. Då så skett, lærer konsistorium i akt taga, vad kyrkolagen i sådana mål stadgar.

Kronans befallningsman, välbetrodde Petter Kall, efter undfången order av Hans Excellens Generallöjtnanten och Gouvernören av den 24 dec. 1695, att tala å Prästebolets rätt och saken lagligen utföra, säger, att såsom han ej rättare förnummit än att Pehr Bryngelsson och hans adharenter äro allenast pantningsmän till Broberg och borde låta sig nöja med den pant de i handen fått. Påstår, att de måge bevisa själva ägaremannens tillstånd att tala därpå.

Emellertid må Prästegården orubbad lämnas vid sin laga possession, alldenstund när själva possessorerna sig gårdarna avhände, hade de inte denna egendom uti possession, och alltså förpantningsmännen böra låta sig nöja med vad egendom då därtill låg och ej att vidare söka. Svarandes dem befallningsmannen intet, innan de visa fullmakt och tillstånd av själva possessorerna.

Rätten tillsporde Pehr Bryngelsson, vad tid som Brobergsgårdarna blevo först bortpantade av herrar Rosenkrantzarna. Svarade, att han förmenar det vara skett år 1626 till Frantz, Päkell något efter den insinuerade lagmansdomen av den 25 febr. 1619. Sedan har allt stått under ofrälse mäns disposition på pant.

Uppå rättens rekvisition inlade befallningsmannen en lagmansdom av den 28 september år 1615, uti vilken lagmannen dömde att samma egendomen bör härefter som till förne fräseligen följa under Prästebolet, intill så länge lagligen bevisligt görs med de Rosenkrantzarnas gamla jordeböcker eller Uppbördsels räkenskaper, dess rättigheter däruti att njuta och uppburit hava.

Item ingavs Hans Kongl. Maj:ts konung Christian den fjärde stämning av den 25 sept. 1651 till salig lagman Jöns Christensson att möta vid då nästa herredag emot herr Anders Olsson i Bro och försvara sin dom av den 25 febr. 1619, emedan han kulldömt sin förra dom av den 25 sept. 1615, uti vilken han skall ha tilldömt samma hagar följaktliga vara Prästegården i Bro etc.

Förmodandes alltså befallningsmannen, att denna senare domen var så vida kullkastad, som Hans Kongl. Maj:t konung Christians därpå erhållna konfirmation kan framläggas.

Men Pehr Bryngelsson förmenar, att den senare domen må kraftigare vara. Sägandes: är han god, så är han god, eljest lämnas uti rättens skön. Och är detta Kongl. Maj:ts brev någon dom eller stämning, sätta det ock i rättens omdöme.

Pehr Bryngelsson inlägger sitt pantebrev av den 21 november 1689 samt borgmästaren Anders Larssons fullmakt, given den 19 dec. 1695, honom att utföra aktionen emot kyrkoherden herr Owe i Bro angående de tvistiga hagar, som obilligen kommit att brukas under Prästebolet från Brobergsgårdarna.

Rätten företog detta mål till överläggande och stannade i följande slut:

"Såsom dessa tvistiga hagarna äro possiderade och brukta under Prästebolet i Bro i över hundra år, efter därpå förvarade gamla domar, dem rätten i sitt värde och kraft lämnar. Jämväl då herrar possessorerna själva Brobergsgårdarna innehade, intet klander därpå befinnes skett vara, ty prövar rätten Pehr Bryngelsson och hans adharenter så mycket mindre nu fog hava, som de äro allenast pantemän, därpå att tala, utan måste låta sig nöja med deras pant och egendom, som de för sina utlagda penningar i handen hava, och alltså befallningsmannen på Prästebolets vägnar ej kompetera med dem i detta mål litern contestera."

Vid tinget på Valla i Tossene socken år 1699 förekom bl. a. följande mål:

"Tilltalar kyrkoherden i Bro, vällärde herr Owe Tegnér, genom kronans befallningsman, välbemalte Greger Kall, nämndemannen Aslag Olufsson i Björneröd för en kvarneström, som Aslag utan lag och dom brukar, men som kyrkoherden förmenar bör ligga under Prästbolshemmanet Åker, påstår att få samma ström under Prästbolet igen och att Aslag må betala kvarnlega därföre för den tid hans ärevördighet haft Prästbolshemmanet i possession."

Aslag föregiver att grunden, som denna kvarnfoss ligger på är uti hamnen på fälles mark, som ligger till Björneröd, Rågårdsdal, Asteröd, Åker, Brevik, Ingeröd och Fiskebäck. Aldrig har någon av dem klandrat därpå, utan Aslag har haft den i roligt bruk, så länge han har bebott och brukat Björneröd, som är omkring femtio år, till att hans ärevördighet nu talar därpå. Kan heller aldrig bevisas att strömmen på det stället, som hans kvarn nu står på, har varit bebyggd."

Utän om någon kvarn varit till Åker, så kan hända att den stått på den andra sidan, som han icke förmenar att där må byggas. Han säger ock att det första han byggde kvarnen där, fanns en man som hette Per och som bodde på Åker. Han byggde den tillsammans med honom och nyttjade den sedan lika mycket, tills Oluf Börgesson i Brattön, som förut bodde på Rågårdsdal, köpte Per därutur, av vilken Aslag sedan köpt och alltså blev ägare till hela kvarnen, förmenar därföre att få bibehållas därvid och vara fri från avgift."

Oluf i Brattön, som köpte kvarnen av Per i Åker och sedan sålde den till Aslag, säger att då han sålde henne, förkunnade han för Aslag att halva strömmen hörde Åker till. Aslag svarar att Åkers åbor kan bygga kvarn på andra sidan bäcken invid hans kvarn, varest synes, som om det till förende skulle ha stått en kvarn, vilken plats är lika så bekväm som den Aslag har bebyggt."

Rätten frågade befallningsmannen om strömmen är särskilt skattelagd, vartill han svarade nej, påstår att hans ärevördighet må få nyttja fossen i 20 år, eftersom Aslag haft den så länge som hans ärevördighet varit pastor."

Resolverades: Ehuru väl Aslag vill påstå att strömmen skall ligga till Björneröd, så förnimmes likväl av föregående:

- 1. Att Åkers åbor haft tillförne hälften därav i bruk med Aslag.*
- 2. Åkers åbor byggt och skaffat halva kvarnen.*

3. Kvarnen kommit därifrån genom köp. Alltså dömes ock strömmen lika till bägge hemmanen. Och kyrkoherden har rätt att köpa tillbaka halva kvarnen till det pris, som de kunna sänjas om, och sedan nyttja därav bägge lika. Och emedan intet är bevisligt, att strömmen är särskilt skattelagd, utan hans ärevördighet lærer årligen ha åtnjutit den rättighet, som för Åker prästbolet påförts av de därpå boende bönder. Alltså kan rätten icke pålägga Aslag någon avgift därav för de förflutna åren, som pretenderades."

Vid samma ting förekom även ett mål rörande gärdesgårdarna emellan Bro prästgård och Mellby, varvid följande protokoll skrevs:

"Kyrkoherden på Stångenäs, ärevördige och vällärde herr Owe Tegnér, låter genom kronans befallningsman, välaktade Greger Kall, anklaga samtliga Mellby åboer för olaga gärdesgårdar emellan Bro prästgård och Mellby gårdars ängar, varigenom hans ärevördighets äng av Mellbybornas boskap uppätes och bortskämmas, och den lilla björkeskog, som i Brofjället börjar att uppväxa, blir borthuggen, honom till stor skada. Anhållandes, att de måtte bliva tillhållna samma gärdesgårdar gott uppgärda, så att han kan få fred på sin äng och andra dess ägor.

Mellby åboer komparerade och svarade att de redan hade satt upp sina gärdesgårdar, men prästgårdens gärdesgård ligger nere. Ut i brofjället har de intet huggit, och om så hade skett, menar de att de därtill haft rätt, efter de förmena ha däruti sin del.

Befallningsmannen säger, att den gärdesgård, som de satt upp, inte är laglig, utan blott av några slogor gjord, som svinen kunna gå igenom och andra kreatur springa över, att ingen hägnad kan vara på prästens äng, och att Mellby åboer ingen lott har i Brofjäll, och han begär därför förbud på skogens ödeläggelse där.

Mellbyborna lovar att de en laglig gärdesgård vilja uppsätta. Och ehuru vil de vilja påstå att hava del uti Brofjället, bekände Per Bryngelsson, att salig herr Oluf Andersson uti Bro i sin tid hade igengärdat några giljor och hade sin kohage uti Brofjället. Mellby övergårds åboer säga, att salig herr Oluf hade det med lov och minne av dem som bodde på Mellby.

Resolverades: Rätten finner det skäligt vara, att en laglig gärdesgård emellan prästgården och Mellby ängar uppsattes. Skola de gärda lika långt stycke halvp parten prästgården och halvp parten Mellby, efter Mellby är uti deras åkrar och ängar åtskilda och separerade och kommer att svara var för sig. Börandes dessa gärdesgårdar vara färdiga, innan ängarna blir avslagne och kreaturen blir insläppte.

Timar innan dess någon skada antingen på åker eller äng på någondera sidan meddelst olaga gärdesgård, då skall den som densamma försummat upprätt hålla och plikta därföre, som lag förmår. Eljest bliver allt hygge vid 40 Daler silvermynt förbjudit uti Brofjället på den lott och del, som skäligen kan bevisas ligga till prästgården."

Sista gången kyrkoherden Owe Tegnér var vid tinget var år 1701, ty han dog i början av år 1702. Nu hade han emellertid instämt sin "landbonde" Anders Olsson i Prästtorp, för att denne ville flytta ifrån prästgårdens annexhemman Prästtorp i Brastad. Prästen föregav, att Anders ej lagligen hade rätt att flytta, ty han hade ej sagt upp sig i tid. Anders Olsson kom till tinget och omtalade att han hade sagt upp sig året förut vid kyndelsmässotiden och meddelat, att han ville flytta till prästbolshemmanet Tuntorp, ty där hade han bott förut och trivts bra.

På Prästtorp hade han ingen lycka haft, påstod han. Han hade mist många av sina kreatur, och grödan slog ofta fel, så skulle han stanna kvar där längre, så skulle han bli utarmad, sade han.

Kyrkoherden medgav, att Anders Olsson hade sagt upp sig, men han ville tro, att det var i olaga tid. Anders lovade då att stanna ett år till för att på så sätt göra prästen till viljes. Rätten fann också att detta borde vara riktigt, ty Anders hade ej övertagit gårdsbruket i Tuntorp, som han tidigare beslutat, utan stannat kvar i Prästtorp, så att någon annan brukare ej kunnat tillsättas där.

Sedan kyrkoherde Tegnér var död uppstod en tvist om det lilla prästbolstorpet Sollid, som då skrevs "Solij". Saken kom upp vid det ting, som hölls i februari månad 1702, men då fanns ingen präst i Bro och kyrkoherdeänkan ville ej gå i svaromål för en sådan sak. Men vid tinget på Röd i Tossene den 5 juni samma år förekom målet ånyo, varifrån följande protokoll finns bevarat:

"Från förra tinget blev uppskjuten den saken angående en prästbolsplats Solij i Bro socken, som befallningsmannen välaktade Jöran Engelbrektsson söker att få under sitt rusthåll Ed att bruka emot den rättighetsavgift, som till Bro prästebol och Cronan därav bör göras. Emedan då ingen pastor i församlingen var insatt utan avlidne pastorisänka satt i sitt nådar och förty därtill ej svara ville, tillika med att kronobefallningsmannen ej heller var tillstädes eller någon från Ven. Consistorium, som borde vigilera prästbolets rätt.

Inkommande nu åter till detta ting bemälte befallningsman Jöran Engelbrektsson och hade ånyo låtit instämma prästeänkan, dygdesamma matronan Ingeborg Giedda, och uppvisar Hans Excellens högvälborne baronens, generalgouvernörens och amiralen Sjöblads resolution, given i maj 1702, av innehåll att befallningsmannen förvisas med sin sak till tingsrätten att där lagligen utföras, viljandes hans excellens avlåta dess notiscation till den som åligger att fäkta å prästbolets så väl som å rusthållets vägnar.

Inläggandes härjämte herr befallningsmannen Engelbrektsson sin skriftliga libell, som innehåller att han sig tillhandlat av sin styvmoder det halva rusthållet Ed, på vars ägor är en plats, som kallas Smörkullen eller Solij, vilken i gamla katolske tider såsom en själägåva med sådana villkor till Bro prästegård ad mensam är testamenterat, att därav skall årligen givas en halv tunna landskyld och icke bliva någon bebyggd eller separat egendom.

Likväl har en bonde vid namn Hans Davidsson, som bodde på Ed, satt en sin dräng och piga, som blevo gifta tillsammans, på samma plats Solij och skaffat dem städjesedel av dåvarande kyrkoherde i Bro. Sedan som dessa tvenne folken meddelst ålder och skröplighet äro komna så av sig, att de inte förmådde platsen längre bruka, haver nu sist avlidne kyrkoherden i Bro, salig herr Owenus Tegnér, städt platsen till tvenne dess söner utan någon kommunikation med Edsåboen, herr befallningsmannens salige fader. Påstår därför nu att bekomma platsen igen under gården och rusthållet Ed emot den avgift som därav bör gå till Cronan och prästbolet, emedan gården utan densamma icke kan hava bestånd och svara till en sådan muntering som erfordras.

Kyrkoherden, som med Kongl. Maj:ts fullmakt är försedd på Bro pastorat och i tillkommande år skall där tillträda, ärevördige och vällärde herr Andreas Bornander, lät insinuera sin skriftliga protest, däruti han begärer att nämnda sak må få till hans ankomst uppskjutas, emedan dess salig förmans änka så mycket mindre sig en svarandepart påtaga kan, som hon snart den konditionen lærer avstå.

Uppå prästbolets vägnar hade ven. Consistorium i Göteborg förordnat hans högvördighet prosten uti det norra prosteriet i Bohuslän, höglärde herr magister Jesper Pink, men som hans hus och vördighet bekommit lagligt förfall meddelst sin kärastes hastiga oförmodade sjukdom och opasslighet, har han kommitterat kyrkoherden på Sotenäset ärevördige och vällärde herr Nills Ström till att å hans vägnar svara i detta mål, vilken ock komparerade och uppvisade herr prostens till honom avlätna brev såväl som ven. consistori constitution till herr prosten, begärde herr prosten att herr kyrkoherden ville i detta mål vigilera prästbolets rätt, men om kyrkoherden skulle hava förfall skulle han begära uppskov till ett annat ting, så att herr prosten själv kunde komma tillstädes och svara till saken.

Föregivandes nu herr kyrkoherden att såsom hans hustru nu ligger obegraven och att han om detta mål ingen kommunikation eller notifikation bekommit förän sent om aftonen dagen näst före tinget, och i så måtto ingen tid eller råderum haft till att informera sig i saken, att han om prästbolets rätt kunde giva någon säker upplysning, begärde han att saken måtte uppskjutas till ett annat ting. Varföre såsom dess förfall synes vara lagliga, kunde rätten icke mindre göra än bifalla samma begärda uppskov."

Detta mål angående prästbolsplatsen Sollid förekom ånyo vid häradstinget året därpå i juni. Då var kyrkoherden Bornander närvarande och han medgav att Jöran Engelbrektsson fick bruka Sollid mot erläggande av de stipulerade avgifterna. Detta skulle gälla så länge Bornander var kyrkoherde i Bro. Sedan måste Eds åbor söka på nytt, om de ville bruka Sollids jord i fortsättningen.

Kyrkoherde Owenus Tegnér hade varit en trägen skogsodlare och naturvårdare. Men han hade tydligen även intresse för fruktodling, varom följande protokoll, som skrevs vid tinget på Rööd i Tossene den 30 september år 1703, bär vittne:

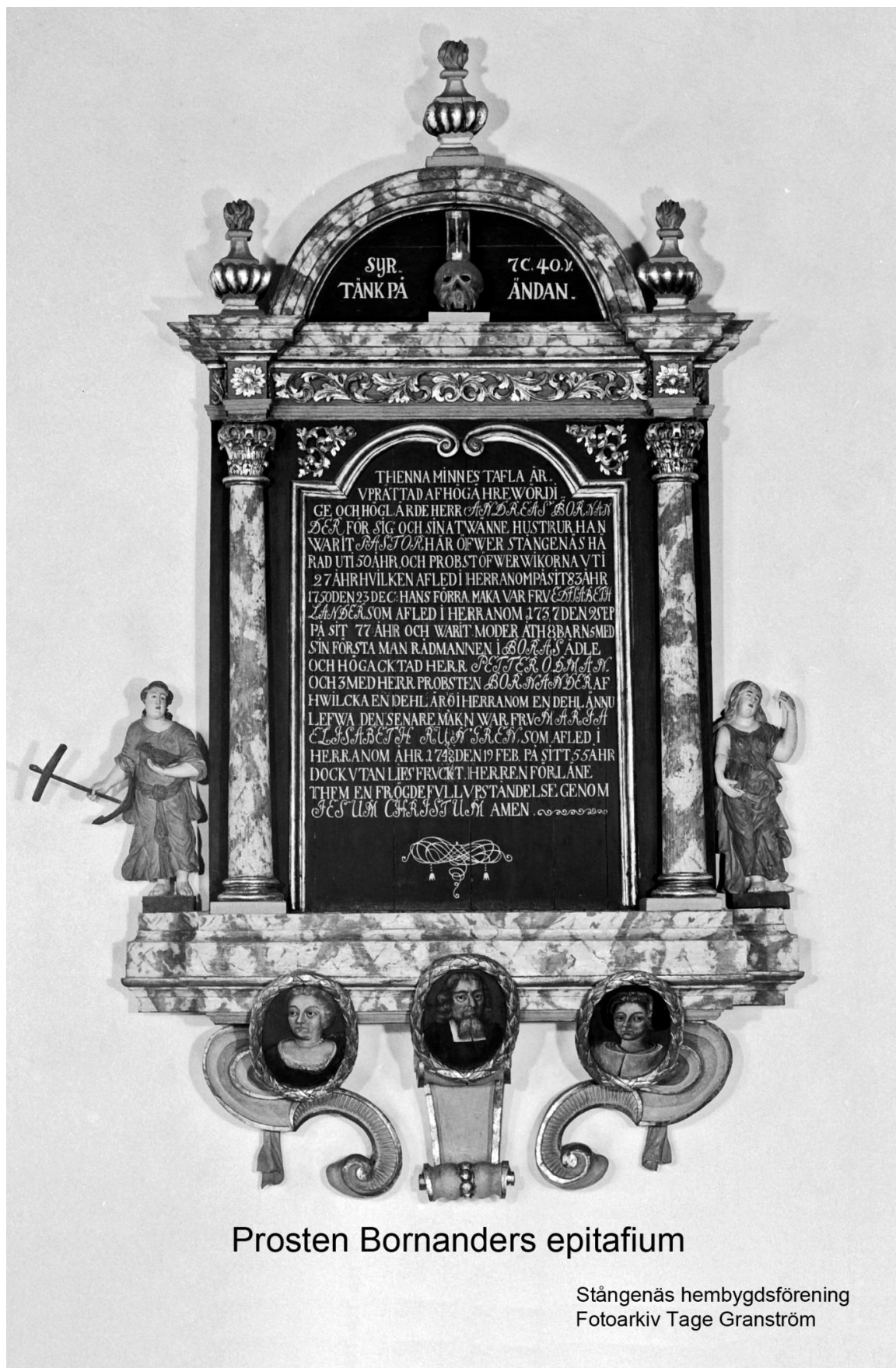
"Kvartermästaren manhaftige Knudt Tegnér angiver hurusom dess salige fader, kyrkoherden till Stångenäsets församlingar, vällärde herr Owenus Tegnér, köpt av Rolf Carlsson i Lännestad en sötapel med den kondition att apelen skulle stå uti Lännestad, men frukten därav skulle höra hans fader och efter honom hans arvingar till. Men nu i höst har Rolf och hans styvson Johan Jönsson utan lov och minne tagit bort frukten och behållit den för sig och intet velat därav utgiva. Begär att de därför efter lag må varda ansedda.

Rolf svarar att han fuller sålt kyrkoherden apelen och därför bekommit 9 marker silvermynt, med den kondition att hans vördighet skulle allenast bekomma frukten i sin livstid men inte dess arvingar efter dess död. Och därför har han tagit frukten, som i år därpå växt, till sig med förmodan att han bör den få behålla.

Omsider bekände Rolf, att då han hade sålt apelen, bad han hans vördighet taga bort honom. Har ock nu i de två framledne åren efter salig kyrkoherdens död lämnat änkan och barnen frukten.

Styvsonen Johan Jönsson förmenar att styvfadern icke hade makt att avhända trädet från gården, eftersom gården är hans odel och trädet här medelst bör förklaras för deras fasta egendom. Rolf säger att han själv satt och plantat apelen. Johan bjuder herr kvartermästaren penningarna tillbaka, som för apelen är givna och ville giva frukten från sig, som i år är vuxen på apelen. Herr kvartermästaren är nöjder därmed men begärer att få den frukt, som i tillkommande år därpå kan bliva. Det Rolf och Johan ock lovade och dessutom ändå årligen

giva till modern ett par tjog äpple, när Gud behagar giva därpå någon välsignelse. Det de med handtag stadfästade, vilket av rätten ock konfirmerades".

Den nye kyrkoherden, Andreas Bornander, västgöte till börden och född i Borgunda församling, var inte den som lät sig trampas på tårna vare sig av allmogen eller herremän. Redan vid sitt tillträde till Bro pastorat i maj år 1703, fick han anledning att gå till rätta med dåvarande häradsskrivaren i Sunnerviken, varom följande protokoll, som blev skrivet vid tinget på gästgivaregården Rööd i Tossene socken den 3 juni år 1703, närmare berättar:

"Hans ärevördighet, kyrkoherden till Brastads församling, ärevärdige och vällärde herr Andreas Bornander, inlägger uti rätten sin skrifteliga libell emot häradsskrivaren uti Sunnervikens fögderi, välaktade Niclas Hemberg, och andrager däruti huru han, bemälte häradsskrivare, den 7 maj sistlidne av äregirighet överföll dess lagstade tjänare, Måns Carlsson, utanför hans dörr i prästegården, där herr häradsskrivaren sig satt, och av ett bistert sinne rycker hatten av honom och kallar honom för "en hundswått" och säger: "jag skall lära dig att göra åtskillnad på folk!"

Så kastade han hatten efter honom i dörren och slog honom med den i ryggen och velat honom med hugg och slag angripit, vilket dock förhindrades. Såsom herr kyrkoherden förmenar att herr häradsskrivaren icke allenast prästerskapets privilegier av 22 kap. överträtt utan ock hemfrid brutit, ty hoppas herr kyrkoherden att utslag få njuta emot herr häradsskrivaren i enlighet med vad Sveriges lag, Kyrkolagen, Prästerskapets privilegier och andra kungliga förordningar medgiva.

Herr häradsskrivaren hade delgivits denna herr kyrkoherdens libell varför han ock inkom och avgav förklaring:

- 1. att han ej ivrat på herr kyrkoherdens folk.*
- 2. förmenar att ingen skall med fullt skäl kunna bevisa att han överfallit herr kyrkoherdens dräng, utan när han kom från Sotenäs land och Salva Venia ville på nattens vägnar gå på svalen, men icke i de husen, som för herr kyrkoherden var utröjda, ty han visste inte att herr kyrkoherden var ankommen, såg han en dräng komma gåendes utanför dörren, men honom alldeles obekant att det var herr kyrkoherdens utan tänkte att det var någon annan av detta lands folk, som bruka vara något tröga att visa en betjänt tillbörlig heder, lyfte han på drängens hatt, och kanhända att han i det samma frågade honom något hårt, varför han inte lyfte på sin hatt, och visste inte att han hade något i händerna.*

Men då han förnam att han hade något i händerna att bära, kastade han hatten på honom, vidare åkomma skedde icke. Lämnandes till rättens beprövande, om icke herr kyrkoherden honom oförskyllt hade anklagat. Betygade, att hans intention aldrig varit att kränka herr kyrkoherdens folk och därför så mycket mindre överträtt prästerskapets privilegiers 22:a kap.

- 1. som herr kyrkoherden icke flyttat till prästegården.*
- 2. visste ej det var herr kyrkoherdens dräng.*
- 3. blev ej varse hans börda.*
- 4. skedde ingen åkomma, varken hugg eller ord.*
- 5. var ej inne uti huset utan uti fördörren till svalen, så att därav må skönjas att han varken av uppsåt, ond attention eller någon misstanke kunde göra herr kyrkoherdens folk något hinder, och förty submitterar sig rättens omprövande och frikännande ifrån herr kyrkoherdens svåra beskyllning.*

Hans ärevördighet, kyrkoherde Bornander, framställde tvenne vittnen, Knuth Wättleson i Mellby och Anders Jonsson i Störreberg, vilka avlade deras ed. Sedan gjorde Anders Jonsson avträde, och Knuth Wättleson, gift man om några och fyrtio år, gjorde följande bekännelse: att han kom efterst i porten med sitt lass, som han körde för herr kyrkoherden Bornander, och

kom alltså inte så snart fram till dörren som de andra att avlasta sitt lass utan höll till borta i gården. Då såg han att häradsskrivaren satt på en stol vid dörren, men om något hade passerat mellan honom och drängen förut, vet han inte, men när drängen skulle bära några saker in i huset, om han dem under armarna eller i händerna hade, kan han sig icke påminna, men det såg han, att häradsskrivaren hov hans hatt efter honom, om det skedde med hystande eller kastande, kunde han icke rätt bliva varse, men när drängen hade varit inne med sakerna och kommer ut igen, säger han till häradsskrivaren:

"Förlåt mig, käre herre!" Då svarade häradsskrivaren: "Jag skall lära dig att göra förskillnad på folk!" Om han då sade "Swine-hund" eller "Hundswått", kunde han icke fullkomligen sig erinra, men ett av de orden tyckte han vara talte. Förmenar inte att herr häradsskrivaren hade någon intention att slå drängen, ej heller såg han någon som honom därifrån hindrade.

Sedan inkallades drängen Anders Jonsson i Störreberg, som var 22 år. Han berättade, att när han kom i gården med några av herr kyrkoherdens saker, såg han att häradsskrivaren satt på en stol vid dörren och herr kyrkoherdens dräng bar in ett par barkade hudar och en sadel, och som han kommer till herr häradsskrivaren, tog denne hatten av honom och slängde efter honom. Då säger prästeänkan (Ingeborg Giedda) till honom: "I skall icke så göra! Det var ju prästens dräng!". Hörde inte att häradsskrivaren talte något ord. Såg inte heller att häradsskrivaren bod till att slå drängen.

Herr kyrkoherden säger sig ha två vittnen till, nämligen Hans och Nills i Häller, som han nu icke kan föra till tinget men som påstår att de må bliva avhörde innan dom gives och därför begär uppskov i saken, vilket beviljades. Inlade härför en expensräkning, som han begärer relusion för.

Sedan tinget var uppsatt, inkom hans ärevördighet herr kyrkoherden och herr häradsskrivaren och uti åtskilliga goda och förnäma vänners närvaro och genom deras medlande blevo vänligen och väl förlikta och lovade varandra att de efter denna dagen alltid skola vara och förbliva goda och förtroliga vänner och i ingen måtto den ene må den andre något argt eller illistigt eftertänka utan städse förbida alla möjliga tillfällen att visa varandra heder och ära och tjänst, lovandes herr kyrkoherden att lämna denna saken i en evig förgätenhet, så framt herr häradsskrivaren icke utan given orsak själv i någon måtto giver tillfälle att yppa densamma. Det herr häradsskrivaren försäkrar icke skall ske, vilket de bägge begärde måtte till mera trygghet och säkerhet inprotokolleras."

Så lyckligt slutade inte alla prostens Bornanders processer. Han hade nämligen många andra att tvista med och klaga på under sin tid i Bro, där han bodde under 48 år. Vid tinget år 1705 på Mellby hade han sålunda instämt Hellbergs, Hällers och Störreberg åbor för olaga gärdesgårdar. Även nu kallas han för "kyrkoherden uti Brastads pastorat", vilket väl beror på att Brastads kyrka av ålder varit moderkyrka. Eljest kallades pastoratet sedan medeltiden för *Stångenäs gäll*.

Nu påpekade Bornander, att Hellbergs gärdesgårdar endast bestod av några upplagda slanor, vilka icke kunde hindra svin och får från att gå över till prästegården, som kyrkoherden brukade. Därpå svarade bonden Oluf Haraldsson i Mellberg att han nyligen hade tillträtt gården på Mellberg, och att alla gärdesgårdar var alldeles förstörda, då han kom dit. Bonden Jon i Nedre Störreberg, vars ägor gick intill kyrkogården och prästegården, hade ej annat än en "rangelgård".

Kyrkoherden ville dock ej att bönderna nu skulle få plikta för sin försumlighet, men han ville att de skulle förmanas och tillhållas att sätta gärdesgårdarna i lagligt stånd. Vilket rätten ock gjorde.

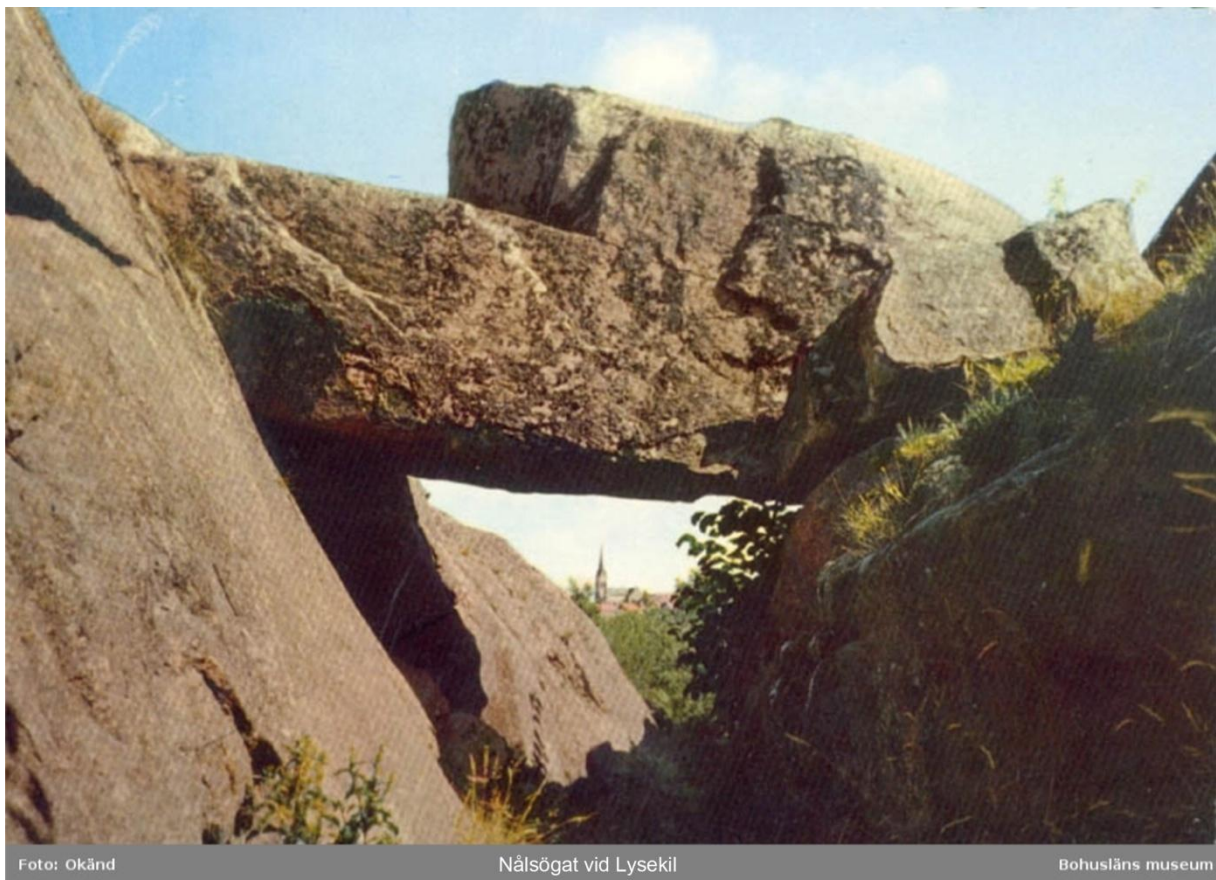

Foto: Okänd

Nålsögat vid Lysekil

Bohusläns museum

Till tinget år 1706 hade kyrkoherde Bornander instämt båtsmannen Anders Hägg, som bodde i Lyse men hade inflyttat från Sanne socken i Sörbygdens härad. Hägg hade nämligen på ett katekesförhör, som Bornander hållit, visat sig vara så svag och okunnig i sina kristendomsstycken, att kyrkoherden måste neka honom tillträde till nattvarden. Hägg hade blivit ålagd att lära sig åtminstone trons artiklar och instiftelseorden till nattvarden, varefter han skulle examineras av församlingens klockare. Likväl hade båtsmannen smugit sig fram till nattvardsbordet under en gudstjänst, som förrättades av komministern Hans Räfsal, vilken inte hade observerat honom utan låtit honom undfå både vinet och brödet. För detta tilltag måste han nu svara på tinget.

Hägg medgav att han hade blivit varnad av kyrkoherden för att gå fram till nattvardsbordet, förrän han hade lärt sig trons artiklar och instiftelseorden. Men som han just då hade lärt sig dessa stycken, så menade han att han hade rätt att gå fram till Herrens bord utan att be någon om lov därtill. Han trodde visserligen att klockaren skulle förhöra honom först, men denne hade inte frågat efter honom.

Klockaren svarade härtill, att båtsmannen inte anmälde sig hos honom, och han observerade honom inte, förrän han hade undfått brödet. Men sedan hade han förhört honom, och han fann honom fortfarande vara mycket okunnig i sina kristendomsstycken.

Rätten beslutade, att eftersom Hägg medgett att han blivit varnad av kyrkoherden att avhålla sig från nattvarden, men han likväl gått dit utan föregående examen, borde han enligt kyrkolagen plikta ett hundra daler silvermynt. Men emedan han intet hade att plikta med, blev han avstraffad på kroppen.

Inte sällan blev det bråk i Lysekil, då kyrkoherde Bornander kom dit för att predika eller sköta sina andra förrättningar. Orsakerna till stridigheterna här var troligen många, men de viktigaste var nog, att Bornander, som var en driftig affärsman och jordbrukare, hade planer på att inköpa hela Lysekils fiskeläge och strand. På så sätt skulle strandsittarna blivit hans torpare, något som de icke hade lust till, ty Bornander var av olika orsaker föga avhållen. Han inköpte flera gårdar i Lyse socken, bl. a. Berga och Gåsehogen, men från köpet av Lysekils strand blev han hindrad av amiral Strömstierna på Vese, en herre, som även processade mycket med Bornander.

Följande protokoll skrevs vid tinget på Mellby den 8 juni år 1708:

"Kyrkoherden på Stångenäs, ärevärdige och vällärde herr Andreas Bornander, anklagar den föravskedade soldaten vid Kongl. Maj:ts garde, Christopher Brandt, för det han den femtonde söndagen post Trinitatis efter predikan sistlidet år kom in till honom i hans logemente i Lysekil hos Peder Nilsson (kyrkovärden och gästgivaren) och honom med åtskilliga svåra expressioner överfallit, såsom kallat honom en bedragare och protikemakare.

Därtill överföll honom med hugg och slag, jämväl lovade honom, att kyrkoherden skulle få pröva hans krafter på det rum, som han intet skulle tro honom om. Utlät sig ock däröver, att han inte behöver gå i kyrkan, utan kan taga sin bok och gå upp på berget och göra sin gudstjänst. Därtill svor han och ställde sig mycket ohövlig, sägandes att det är soldatens värja att kunna bra svärja. Konungen vill inte hava dem till soldater, som inte kunna bra svärja. Anhållandes nu herr kyrkoherden att hans ärevärdighet för denna Brandts våldsamhet beskyddas, och att Brandt må efter lag och privilegierna anses.

Kontraparten Brandt svarar, att han inte kan minnas att han sig så emot hans ärevärdighet sig utfarit, ty han var helt drucken samma gång, och han har ett svagt huvud, som han under kriget i Påland bekommit. Och när han tager till sig brännevin för en styver eller två, bliver han så svag i huvudet, att han inte kan besinna sig, vad han då gör eller tager sig före. Är det så, att han så illa försett sig emot herr kyrkoherden, så beder han för sig. Han har ock gjort det löftet att han aldrig mera hädanefter skall bruka brännevin.

Herr kyrkoherden framställde till vittne den ärlige dannemannen Jöns Jonsson på Kornö, emot vilken intet jäv fanns. Han gjorde sedan efter avlagd ed följande bekännelse, att han var i Lysekil den samma dag, som förut bemänt är, och under det han med sin kamrat kom gående på gatan, blev han av herr kyrkoherden inkallad uti Peder Nilssons hus. När de kommo in där, gick Christopher stillatigande på golvet, och som det tycktes honom, var han drucken. Då sade kyrkoherden till honom: "Säg nu det I sade här förut!"

Då svarade Brandt: "ja, det skall han göra". Och sade så: "I är en sakramentskande bedragare och protikemakare!" Lovade ock, att herr kyrkoherden skulle lå pröva hans krafter och att han skulle ej behöva gå i kyrkan utan kunde taga sin bok och gå upp på berget och göra sin bön och gudstjänst. Konungen behöver sådant folk, som kan bra svärja, svor och bullrade mycket med munnen, likasom han varit drucken eller avsinnig. Det andra vittnet, som herr kyrkoherden hade tänkt producera, var nu avseglat och kunde inte komma tillstädes.

Christopher Brandt håller det framställda vittnet uti sorg för giltigt, tillstår sin förgriplighet, beder om tillgift och beder att hans blesyrer, som han i Kungl. Maj:ts tjänst undfått haver och som försakat honom stor svaghet och olycka, helst när han är något beskänkt, måtte tagas i nådig konsideration, att han detta sitt brott icke med berätt mod gjort, utan för sin yrhet råkat olyckeligen däruti."

Kronobefallningsmannen Hans Gråå bad att rätten skulle taga i beaktande att Christopher hade smädat konungens person och sagt att konungen vill inga andra soldater hava än dem, som kan bra svärja. Dessutom hade han visat förakt för Guds hus genom att säga att han inte behövde gå till kyrkan utan kunde gå upp på berget och själv förrätta sin gudstjänst.

Rätten fann, att Brandt genom sitt smädliga tal emot konungens egen höga person samt mot kyrkan och prästen hade *"förgjort både liv och lösen"* och sålunda enligt gängse lag borde avrättas. Så skedde sannolikt också. Domen skulle visserligen först underställas hovrättens prövning, och dess utslag är inte känt. Men det är föga troligt att det blev någon ändring, när det gällde en så grov försyndelse.

I själva verket var dock inte Brandt ensam skyldig till överfallet mot Bornander. Säkerligen var det några av Lysekils strandsittare, som gett honom brännvin och intalat honom vad han skulle säga till prästen. Ty över hela stranden låg en stark motvilja mot Bornander. Där om vittnar ju bl. a. det förhållandet, att kyrkoherden inte lyckades få en enda lysekilsbo som vittne för sin sak.

Det blev om några år ännu mera bråk mellan den stridbara kyrkoherden och Lysekils strandsittare, vilket vi längre fram skall återkomma till. Under tiden får Bornander annat att tänka på uppe i Bro, där han bl. a. finner, att en del bönder inte går till kyrkan. I januari månad år 1709 anmodar han sålunda länsmannen Alf Reorsson att till tinget instämma bönderna Hans Oluffsson i Söderkila, Lyse socken, och Hans Olufsson i Störreberg, Bro socken.

Kyrkoherden hade nämligen fått veta att Söderkilabonden ej hade besökt Lyse kyrka den tionde söndagen efter Trinitatus utan legat hemma i sitt hus. Störrebergsbonden hade på lördagen före denna söndag rest ut till Söderkila och legat där över söndagen. Således hade inte heller han gått till kyrkan. Men kyrkoherden hade fått veta, att de båda hade gått från Söderkila till Lysekil, antagligen för att dricka. Protokollet berättar vidare:

"Svaranderna tillstår sitt brott, men den förre säger sig vara ursäktad, därför att alla hans husfolk var till kyrkan och bevistade gudstjänsten. Den senare, Hans i Störreberg, säger sig ej ha dristat sig ut i det svåra ovädret, ty han var behäftad med svår huvudvärk. Båda tillstår sitt brott och be om förlåtelse samt utlästa sig att ej vidare härefter sådan synd begå. Båda hade också förärat till kyrkan 20 öre silvermynt vardera."

Häradsrätten kunde ej finna att det var av tredska, som de två bönderna ej hade gått till kyrkan, utan av oförstånd. De hade båda tidigare brukat gå flitigt till kyrkan och ej visat någon förakt för gudstjänsten. Därför blev deras brott eftergivet för denna gång. Men de förmanades av rätten att *"ideligen uppvakta gudstjänsten och leva på sabbatsdagen såsom kristna ägnar och anstår."*

Det blev inte något straff för bonden Oluf Henriksson i Åsteröd heller, trots att han på Alla Helgons dag år 1709 hade malit på sin kvarn under pågående gudstjänst i Bro kyrka. Men Bornander hade dock fått reda på hans förehavande och anmält honom till åtal. Svaranden

framkom på tinget och erkände att han hade malit en skäppa säd under den nämnda söndagen. Men det var på order av hans stränge husbonde, gästgiverskan "Skägga" i Mellby, ty hon hade slut på mjölet, och det såg ut som om dammen skulle sina. Därför mol Henriksson åt henne, men han påstod att det skedde sent på dagen efter gudstjänsten slut och sedan solen gått ned.

Sedan berättade en av Bro kyrkas sexmän, Göran Håkansson i Ingeröd, att då han kom ifrån kyrkan, såg han visserligen att kvarnen var i gång, men han tyckte att vattnet ej var utslaget, förrän folket allaredan hade gått ut från kyrkan vid pass klockan två på eftermiddagen. Då såg han att dammen höll på att brista. Svaranden blev frikänd från åtalet på grund av de skäl som anfördes.

Bonden John Hansson i Fiskebäck och Hindriks hustru, Marta Larsdotter i Fiskebäck, hörde till dem, som kyrkoherde Bornander hade avstängt från nattvarden år 1709, därför att de var alltför svaga i sina katekeskunskaper. Likväl hade de gått till nattvarden och undfått sakramenten, men nu blev de instämnda till tinget att svara för sig.

John Hansson erkände att han hade gått till nattvarden en söndag, men han hade ej hört att kyrkoherden hade förbjudit honom detta, ty han var något lomhörd, vilket ock nämnden med honom intygade. Han hade ock sedermera läst över sina kristendomsstycken efter kyrkoherdens förmaning och trodde att han kunde dem.

Hustrun Marta Larsdotter sade sig ej heller ha hört att prästen förbjudit henne att gå till nattvarden. Men hon visste att hon var skyldig att bättra sig i kristendomskunskapen, och det sade hon att hon efter sin förmåga hade gjort. Båda blev frikända för denna gång, eftersom prästen ej hade kört bort dem från altarbordet utan låtit dem undfå nattvarden.

Givetvis utgjorde prästlönen och dess storlek en väsentlig anledning till osämjan emellan kyrkoherde Bornander och Lysekils strandsittare. Kyrkoherden var mycket noga med att få ut sin rätt, och när han inte fick den frivilligt, beslöt han sig för att kalla samtliga strandsittare till tinget på Mellby mitt i smällkalla vintern år 1715. Den 2 februari hölls nämligen vårtinget det året, och därifrån finns följande protokoll:

"Inkom herr kyrkoherden, högvällärde Andreas Bornander, och androg att hans ärevördighet intet kan utbekomma sin lön och rättighet av Lysekil, såsom hans salig förman herr Owe Tegnér den avnjutit, nämligen 36 daler silvermynt årligen, förmedelst att innebyggarna därsammanstädes icke kunna bliva ense för vad som envar av dem bör utgiva, utan somliga undandrager sig att utgiva den garant, som de såväl till honom som till hans förman tillförne utgivit hava och således stympa hans rättighet, värföre hans högvördighet kallat dem hit inför rätten att göra emellan dem en jämkning och reparation.

Varemot Lysekilsborna svarade, att de fuller väl hade gjort ett kristeligt kontrakt med herr kyrkoherdens förman, salig herr Owe Tegnér, att de ville årligen giva honom en viss rättighet av 36 daler silvermynt det de ock i hans livstid fullbordade och även emot herr kyrkoherden Bornander hållit tills dato. Men salig herr Owe Tegnér's förman, salig herr Oluf Andersson, bekom aldrig mer av Lysekil än 24 daler silvermynt uti årlig rättighet.

Och såsom dessa tiders svåra konjunkturer hindra dem uti deras näring, som de på sjön äro vana med fiskerier och annan sjöhantering att söka, ty förmå de icke nu som förr att giva till hans ärevördighet den med salig kyrkoherden Tegnér betingade lönen av 36 daler silvermynt

utan förmodar bliva vid det, salig herr Oluf Andersson tillkom, nämligen 24 daler silvermynt, och i det högsta 30 daler silvermynt.

Uti vilket mål rätten icke understod sig att resolvera utan i ödmjukhet remitterade till hans excellens, högvälborne herr baron, general och guvernören Mörners höggunstiga gottfinnande, varest parterna hava att sig anmäla och utslag söka. Men på herr kyrkoherdens begäran och innebyggarnas samtycke företogs en taxering med innebyggarnas eget överläggande på vars och ens villkor och tillstånd uti fyrketal, som följer, dock ej huru mycket, som på var fyrk bör beräknas, nämligen:

Lars Skomakare 2, Anders Nilsson 3, Reor Persson 1, Hindrik Persson Stinger 2, Anders Hansson-Lycke 3, Isaak Davidsson 1, Anders Jönsson-Kolja 1, Greger Smed 1, Pavel Påvelsson 2, Göran Swensson 1, Karin Olufsdotter 3, Matts Krämare 2, Reor Jacobsson 3, Engelbrekt Lassesson 1, Hans Olufsson-Haslö 1 1/2, Karin Engelbrektsdotter 1/2,

Ingeborg Ifwarsdotter 1/2, Erik Simonsson 1, Kerstin Swen-Olufs änka 1/2, Hindrik Wellomsson 2, Anders Sörensson-Högwald 1, Rasmus Börgesson 3, Thorbjörn Hansson 3, Gunnar Olufsson 1, Ingeborg Esbjörnsdotter 1/2, Börta Thorstensdotter och hennes måg 1/2, Maren Olufsdotter i Viken 1/2, Rasmus Olufsson 2 1/2, Chlement Engelbrektsson 2 1/2, Agneta Larsdotter 2, Maren Pehrsson 1/2, Anders Dafwidsson 2, Clement Nilsson 2 1/2, Swenning Madxson 1, Hans Tolleson 3, Anders Larsson 1/2,

Hendrik Engelsson 2 1/2, Sigrin Hansdotter 1/2, Anders Clementsson 1 1/2, Lars Christenssons barn 1/2, Maren Wellumsdotter 1/2, Anders Sörensson d. y. 2, Clement Christensson 1 1/2, Mathis Löhdal 2 1/2, Sören Glasmäster 1/2, Oluf Andersson 2, Jöns Rasmusson 3, Nills Thorstensson 4, Store Jöns Stingare 1/2, Pehr Jönsson-Krämare 4, Karin Olufsdotter 1/2, Sören Rasmusson 2, Anna Oluf Kihls 1/2, Wilhelm Sörensson 3, Christian Kall 1/2, Tolle Nilsson 2, Christian Clementsson 3, Hans Lassesson 1 1/2, Anders Tolleson 2 1/2, Bengt Lassesson 1 1/2, Göran Engelbrektsson 1 1/2, Swen Andersson-Smed 2, Maren Björnsdotter 2, Kerstin Henriksdotter 1/2, Lasse Hansson 2, Anders på Grötön 2. Summa inalles 111 fyrkar."

Här får man alltså en fullständig förteckning på Lysekils strandsittare år 1715. De är, som synes, 67 stycken familjer. Troligen hade de flesta av dem egna hus på stranden. Någon uppgörelse med kyrkoherden angående lönen blev det alltså inte vid häradstinget. Inte heller guvernören Mörner förmådde ena de stridande. Men då amiralen Oluf Strömstierna år 1720 hade erhållit skattebrev på stranden, blev det bättre ordning. Den 21 september år 1722 sammanträdde nämligen Lysekils strandsittare jämte kyrkoherde Bornander, som då hade blivit prost, och amiral Strömstierna till ett nytt möte på Vese herrgård, och där träffades då en överenskommelse, som sedan blev stadfäst av landshövdingen Nills Posse.

Uppgörelsen innebar dock inte någon eftergift av prosten Bornander, utan Lysekilsborna blev tvingade att betala till honom 36 daler silvermynt om året, för att få behålla gudstjänsterna i sin kyrka. Innan detta avtal var klart hade nämligen Bornander sammanlyst en del gudstjänster med Lysekil och Lyse i Lyse kyrka, och han ville att strandsittarna skulle gå dit. Men detta var besvärligt för dem under svåra ovädersdagar, ty de måste begagna båtar för att komma till Lyse. När då en del av dem vägrade att besöka gudstjänsterna i Lyse, anmälde prosten dem för sabbatsbrott, och de blev alltså instämnda till tinget på Mellby i oktober år 1721. Därom låter vi protokollet berätta:

"Samtliga strandsittare i Lysekil tillika med kvinnfolken angavs av länsmannen Jöns Carlsson uppå herr kyrkoherden Andreas Bornanders berättelse, för att de den 18 maj 1721, som var Kristi himmelfärdsdag, icke velat komma till Lyse kyrka utan Guds hus motvilligen försummat.

Sammaledes, att de den 16 juni sistlidne, som var den andra Böldagen, då kyrkoherden hade blivit svag och komministern Filman måste predika i Lyse och Brastad, icke bevistat gudstjänsten, nämligen Knudt Jacobsson, Lille Swennings hustru, Hans Hasslöw, Sören Caspersson, Christen på Grötön, Bengt Larsson, Nills på Berget, Hans Marin, Rassmus Olsson och Sophia Madz Krämare.

Varemot svaranderna icke kunde neka att de icke varit till kyrkan förenämnda dagar, men de förmoda att som de själva löna sin präst med 36 daler silvermynt samt ordinarie offerdagar i kontanta penningar jämte fiskevaror och tionde och annat av fisk, så förmoda de också att de böra njuta gudstjänsten i sin egen kyrka och kapell och icke anses som torpare under en främmande kyrka eller utan laga nöd att lida mässefall.

Förmenande ock att herr kyrkoherdens uppsåt är emot gammal plägsed när han efter eget behag vill draga dem ifrån deras eget kapell till en främmande kyrka, varemot de alla protesterar. Och som gudstjänsten på förenämnda tvenne dagar var av herr kyrkoherden eftersatt, så förmoda de att de icke kan anses ha begått sabbatsbrott eller gudstjänsten motvilligen försummat.

Kyrkoherden Bornander anför häremot att han var föregångare vid Herrans högvördiga nattvard i Bro kyrka och lät sig betjäna av komminister Filman, som icke kunde predika på mer än tre ställen och i tre kyrkor. På den andra böldagen hade han blivit svag, och som Filman icke kom till kyrkan, måste han omsider gå till kyrkan i Bro och där förrätta predikningen.

Strandsittarna andrager, att Bornander emot det kontrakt, som med de övriga prästerna är gjort, vill ålägga dem att skjutsa sig emellan kyrkorna, vartill de icke vilja begiva sig vidare, än då prästerättigheterna skola uppbäras årligen, vartill de aldrig sig undandragit.

Men kyrkoherden uppvisar herr baron och landshövdingen Posses resolution uppå dess ingivna supplik, att de äro pålagda den vanliga ordningen vid 3 markers plikt. Vilket dock strandsittarna anser vara utverkat på ogrundade berättelser, och beklaga de sig för övrigt att de skola stå till rätta i sådana mål, när de likväl på allt sätt söka visa herr kyrkoherden såsom sin själasörjare all villighet att betala vad honom tillkommer.

Resolverades: Såsom denna saken synes röra kyrkoherdens ämbete och själva kyrkodisiplinen, och oenighet yppat sig emellan kyrkoherden och dess åhörare, så kan rätten denna saken icke avgöra eller sabbatsbrottet döma, utan vill först och emellertid hava detta mål till vederbörligt konsistorium med första hänskjutet och demonstrerat."

Vad konsistorium ansåg om denna sak, är inte känt, men sådana ärenden förekom inte mera vid häradsrätten. Däremot fick man här i fortsättningen behandla flera andra mål, i vilka prosten Bornander och Lysekilsbor spelar huvudrollerna.

Den 1 juli 1723 fick sålunda Kronobefallningsmannen Hans Gråå, som bodde i Uddevalla, ett brev från prosten Bornander, som däri berättade, att när han söndagen förut hade avslutat gudstjänsten i Lysekils kyrka, hade han blivit överfallen av Bengt Swenssons hustru, Elin Matisdotter, som med grova smädelser och skrik ofredade honom och ropade att han som en hund hade skällt på henne i sin nyss hållna predikan, vilket hela församlingen kunde höra. Hon fortsatte sedan att förfölja prosten med skri och rop hela kyrkovägen och lät sig icke lugnas av hans ord, som han talade till henne. Därför begärde prosten befallningsmannens hjälp för att få beivrat detta kvinnans överfall, som han ansåg vara stridande emot prästerskapets privilegier. Hans Gråå lät också instämma hustru Elin till tinget på Mellby den 10 oktober år 1723, där hon fick svara för sitt tilltag.

Prosten Bornander kom inte själv till tinget, utan han skickade sin son Peter Bornander med fullmakt, men hustru Elin Matisdotter kom själv tillstädes. Och hon berättade, att hon under den nämnda prostens predikan hade fått en så svår värk i ett finger, att hon inte kunde få någon ro eller lisa, förrän hon hade tagit fram sin lilla fällekkniv och skurit hål på blemman, som hon hade i fingret.

När då prosten blev varse att hon tog fram fällekkniven, trodde han att hon skulle skära naglar och han utropade därför strax, att *"nu sitter där nere i kyrkan en kvinna, som är så fåfäng att hon skär naglar"*. Elin blev då så häpen och ängslig, att hon inte kunde avhålla sig från att efter mässan, då de flesta hade gått ut ur kyrkan, gå fram till prosten och visa att det var nöden som drev henne till att taga fram fällekkniven, och hon skulle alltså inte skära naglar, som prosten sagt. Någon annan otidighet påstår hon sig icke ha utövat, varför hon anhöll *"med gråtande tårar, att henne måtte tillgivas, om hon uti hastig enfaldighet sig något emot herr vice Prosten förbrutit"*.

Tingsrätten ansåg, att eftersom *"detta är ett grovt angivet mål, till en del härrörande av herr kyrkoherdens och vice probstens förolämpande uti dess ämbetsförrättning, så fann tingsrätten det nödigt, att herr Prosten själv jämte någon Ven. Consistorie fullmäktig bör sig å nästa ting inställa vid denna sakens vidare företagande."*

Märkvärdigt nog förekommer delta ärende inte vidare vid häradstinget, men det är möjligt att det hänsköts till domkapitlets avgörande.

Med sina gårdar Gåsehogen, Fedja och Berga i Lyse socken hade prosten Bornander mycket besvär. Folket ofredade honom också mycket där och stal både djur och annat ifrån honom. Han kunde ju inte hålla uppsikt där jämt. År 1729 blev han sålunda frånstulen en stut. Den hade en bonde från Lyse socken tagit och slaktat, varefter han sålt köttet i Lysekil. Men vem det var, som stulit stuten, kunde prosten inte få reda på, ehuru många tydligen visste om det. Det blev en lång process, men ingen kunde dömas för stölden.

Inte ens länsmanen gick fri från prostens åtal. År 1731 instämde han nämligen länsmanen Lars Schalin i Lyse för att denne utan prostens lov och tillstånd hade vid ett tillfälle tagit sig väg över en av ängarna på hemmanet Gåsehogen, där han också grävt upp ett par lerhålor.

Länsmanen kunde givetvis inte neka till sitt brott, men han tyckte inte att detta var mycket att draga inför tinget. Han menade att prostens åtal närmast kunde betecknas som *"prästeavund"*. Detta talesätt ansåg Bornander vara ärekränkande både för honom personligen samt för prästeämbetet, varför han anhöll att länsmanen måtte få plikta därför.

Länsmanen fick plikta 3 daler silvermynt för sitt tilltag att gräva lerhålor på Gåsehogen, och prosten lovade att vidare tilltala honom inför domkapitlet för ärekränkningen. Om han gjorde det, är emellertid inte känt.

År 1723 hade länsmanen Jöns Carlsson på prostens Bornanders vägnar låtit instämna bonden Eric Wägnesson i Ferlef för att han hade uteslutit sin dotter Karin från förra årets mantalsskrivning och inte låtit henne komma fram till Herrens nattvard. Men rätten tyckte det var bäst att höra kyrkoherden själv i denna sak, ty han hade ju varit närvarande vid mantalsskrivningen och borde av kyrkoboken veta hur gammal Karin var.

Detta borde han då ha givit till känna. Rätten ifrågasatte också om Bornander hade rätt använt sin plikt som själasörjare och undervisat Karin så att hon kunde prövas skicklig till begåendet av nattvarden. *"Men alldenstund berörde herr kyrkoherde nu för tiden är oförmögen att komma till tinget för dess opasslighets skull, ty får länsmanen detta angivande vid nästa ting att jämte herr kyrkoherden utföra."*

Den troligen sista gång, som prosten Bornander vid tinget tilltalade någon bonde i sitt pastorat, synes ha varit år 1740, då han genom länsmanen Sören Hansson-Mellander instämde bonden Christen Jörgensson i Ingeröd. Den 7 februari det året hade nämligen prosten hållit ett katekesförhör på gården Brevik, och då hade Christen varit närvarande men inte uppfört sig till prostens belåtenhet. Vid det samkväm, som följde efter förhöret, hade Christen också *"svurit och låtit djävulen besitta sig"*, enligt vad det heter i protokollet. Christen kunde inte neka till denna förseelse, men han bad om förskoning. Plikten blev fem daler silvermynt.